

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Mariny Borowik
pt. *Frazeologia pochodzenia biblijnego w zbiorach leksykograficznych języka*
polskiego i ukraińskiego.

Próba opisu konfrontatywnego (Kraków, 2017 r. – 304 s.)

Rozprawa napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Koziary
na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Pedagogicznego
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Recenzowana rozprawa doktorska jest niezwykle aktualna w kilku aspektach: po pierwsze, dzisiaj, w czasach integracji Ukrainy ze Wspólnotą Europejską, jest to bardzo ważne zagadnienie dotyczące analizy konfrontatywnej ukraińskiego i europejskich języków, w tym polskiego; po drugie, aktywne badania nad leksyką związaną ze sferą religijną są szczególną cechą językoznawstwa ukraińskiego ostatnich dekad. W okresie radzieckim na terytorium Ukrainy ze względów ideologicznych temat ten nie był aktualny wśród badaczy i dopiero teraz, jak słusznie zauważa badaczka, można już stwierdzić, „dobrą znajomość zarówno ilościowych, jak i jakościowych zmian, którym podlega frazeologia biblijna w językach polskim i ukraińskim” (s. 4).

Podobne prace o charakterze porównawczym są prowadzone obecnie przez grupę językoznawców w różnych krajach europejskich na czele z prof. W. Mokienką, szefem Komisji Frazeologicznej Komitetu Sławistów, a w wyniku tej pracy zostało opublikowanych już kilka książek (niektóre z nich są wymienione w recenzowanej pracy), jednak wspomniani badacze notują jedynie wspólne frazeologizmy biblijne, które występują w różnych językach europejskich (około 120 jednostek). Zaslugą rozprawy doktorskiej M. Borowik jest to, że w swojej pracy opisuje zarówno wspólne, jak i odmienne jednostki językowe języka polskiego i ukraińskiego, a także podaje objaśnienie lingwistyczne jako elementy

językowego obrazu świata, co sprawia, że recenzowana praca jest bardzo nowatorska.

M. Borowik przeprowadziła gruntowne badania wielu źródeł materiału ilustracyjnego: głównie są to słowniki tematyczne, które notują frazeologizmy pochodzenia biblijnego, - 3 ukraińskie oraz po stronie polskiej - 2 słowniki i monografia prof. S. Koziary, w której przedstawione są indeksy wraz z objaśnieniami frazeologizmów biblijnych. Jednak, oprócz wymienionych źródeł tematycznych, autorka wykorzystała jeszcze wiele dodatkowych źródeł leksykograficznych: około 40 polskich i prawie taką samą liczbę ukraińskich.

Wielkość i różnorodność materiałów faktycznych (339 frazeologizmów biblijnych języka polskiego i 403 języka ukraińskiego, najczęściej nie są to pojedyncze jednostki, a całe gniazda leksykalne zawierające frazeologizmy biblijne o statusie synonimów i wariantów) zapewniają autentyczność uzyskanych wyników, sformułowanych wniosków i uogólnień.

W pełni umotywowany jest cel recenzowanej pracy doktorskiej - "konfrontacja polskich i ukraińskich frazeologizmów pochodzenia biblijnego z ilościowego i jakościowego punktu widzenia" (s. 5), "porównanie frazeologizmów pochodzenia biblijnego z zasobów leksykograficznych języka polskiego i ukraińskiego, w celu określenia liczby frazeologów, ich typów (wyrażenia, zwroty, frazy), znaczenia (pierwotne / wtórne), z których części Pisma Świętego pochodzą te różnice" (s. 196). Uważamy, że autorka pomyślnie zrealizowała ten cel, realizując szereg wytyczonych przez siebie zadań.

Nowatorstwo rozprawy jest niepodważalne, ponieważ po raz pierwszy przeprowadzono analizę konfrontatywną polskich i ukraińskich frazeologizmów biblijnych, zostały określone ich korelacje (pełna ekwiwalencja, częściowa ekwiwalencja - formalna lub semantyczna, a także bezekwiwalencja), wyciągnięto wnioski na temat specyfiki językowych obrazów świata Polaków i Ukraińców w tej dziedzinie.

Przejrzysta struktura rozprawy doktorskiej, motywacja i oczywisty związek między poszczególnymi częściami pracy zasługują na aprobatę. Logika tworzenia rozdziałów oraz ich strukturyzacja podporządkowane zostały realizacji celu pracy.

We wstępie do pracy krótko, a jednocześnie jasno i przejrzysto uzasadniono aktualność tematu.

Część teoretyczna pracy składa się z trzech rozdziałów: pierwszy zawiera zestawienie celów, fundamentów i struktury pracy, objaśnienie metod opracowania materiału, zwięzły, ale kompletny opis stanu badań frazeologii biblijnej w językoznawstwie polskim i ukraińskim; drugi pokazuje miejsce frazeologizmów biblijnych wśród jednostek językowych pochodzenia biblijnego; trzeci opisuje źródła badanego materiału; więc M. Borowik zbudowała dobrą podstawę naukową dla swojej pracy, odniosła się do podstawowych definicji i pojęć, którymi operuje w pracy.

Druga część recenzowanej pracy zawiera prezentację i analizę konkretnego materiału lingwistycznego. Wyłumaczywszy zasady tworzenia i prezentowania materiału badawczego, M. Borowik przedstawia 5 korpusów jednostek językowych, wśród których są frazeologizmy biblijne o pełnej ekwiwalencji w języku polskim i ukraińskim (95 jednostek), jednostki biblijne, które są ekwiwalentne tylko formalnie w języku polskim i ukraińskim (12 jednostek), frazeologizmy biblijne, które są ekwiwalentne tylko semantycznie w języku polskim i ukraińskim (57 jednostek), jednostki biblijne, które występują tylko w języku polskim (175 jednostek) oraz jednostki biblijne, charakterystyczne tylko dla języka ukraińskiego (239 jednostek).

Najważniejszy, a zarazem najciekawszy z punktu widzenia językoznawstwa, jest trzeci rozdział drugiej części, który *de facto* przedstawia analizę kontrastywną określonych jednostek językowych. Analizując materiał faktyczny, M. Borowik demonstrowa wysoką intuicję i dobrą znajomość terminologii lingwistycznej. Należy zauważyć, że autorka szczególnie skrupulatnie i ostrożnie analizuje każdą jednostkę językową, notując miejsce z Pisma Świętego, które posłużyło za podstawę powstania biblizmu. W tym samym czasie autorka dysertacji przedstawia

szczegółowe komentarze lingwistyczne dotyczące różnych typów różnic formalnych i semantycznych, które zachodzą między analizowanymi jednostkami: pisemne (interpunkcja i wykorzystywanie małej/dużej litery), fonetyczne, gramatyczne (kategoria liczby, przypadku, czasu itp.), składniowe (szyk komponentów, różny typ połączenia składniowego, dodanie lub ujęcie komponentów), leksykalne (wymiana leksemów - neutralne lub nacechowane), użycie synonimów (ekwiwalencja międzyjęzykowa) lub różnice mieszane.

M. Borowik stwierdza, że jednym z powodów różnic między polską a ukraińską frazeologią biblijną jest "interpretacja tekstu biblijnego z dwóch różnych języków-oryginałów (staro-cerkiewno-słowiański i łaciński)" (s. 238). Dla języka polskiego największy wpływ miała tradycja tłumaczenia katolickiego: staropolskie tłumaczenie zostało dokonane z łacińskiej Wulgaty, później zaś tłumaczenie Biblii ks. J. Wujka (1599 r.), które przez prawie cztery wieki było głównym tekstem Pisma Świętego dla Polaków w Polsce. W języku ukraińskim niezwykle ważną była grecka tradycja tłumaczenia. W związku z warunkami historycznymi, pierwsze pełne tłumaczenie Pisma Świętego na język ukraiński pojawiło się dopiero w 1903 r., dlatego na ukształtowanie korpusu frazeologizmów biblijnych języka ukraińskiego miała wpływ Biblia w języku cerkiewno-słowiańskim, która od wieków była czytana z wymową ukraińską, i aż częściowo od XVIII wieku, w większym stopniu w XX wieku została zrusyfikowana.

Zgodnie z obserwacją dysertantki, najliczniejszymi w pracy są korpusy bezekwiwalentne. M. Borowik słusznie zauważa, że „większość z tych jednostek ma pełną lub częściową ekwiwalencję, która funkcjonuje w życiu tego lub innego narodu, w jego języku, ale akurat te słowniki ich nie notują” (s. 251). Jednocześnie jednostki te są również najciekawsze, ponieważ właśnie analiza korpusów frazeologizmów biblijnych, które nie mają formalnej lub semantycznej ekwiwalencji w obu językach, „pozwala prześledzić indywidualną ścieżkę rozwoju dwóch, na pierwszy rzut oka, ściśle związanych języków słowiańskich - polskiego i ukraińskiego”, „pokazuje właściwości danego języka, oddaje sposób zrozumienia jej użytkowników tych czy innych sytuacji” (s. 256).

Analiza materiału językowego została przeprowadzona w sposób profesjonalny. Pozycje teoretyczne są potwierdzane dobrze dobranymi przykładami.

Wnioski korelują z postanowionymi w pracy celami i zadaniami, są zrównoważone, przekonujące, wywodzą się z analizy konkretnego materiału językowego i mają niepodważalne znaczenie teoretyczne i praktyczne.

Praca zawiera 5 aneksów z indeksami jednostek wszystkich pięciu grup opisanych frazeologizmów biblijnych, które bezwzględnie będą przydatne dla tych, którzy będą czytać pracę wybiórczo.

Podkreślając przyjętą argumentację zasad naukowych, dogłębnosć badań M. Borowik, znaczenie osiągniętych wyników, uogólnień i wniosków, uważamy za konieczne wyrazić pewne uwagi i komentarze, które wynikły podczas czytania pracy:

1. M. Borowik opracowała dużą ilość źródeł leksykograficznych, jednak warto było po stronie ukraińskiej wykorzystać jeszcze "Słownik języka ukraińskiego" w 20 tomach, z czego sześć jest już dostępne w wersji elektronicznej, ponieważ jest to pierwszy słownik języka ukraińskiego, którego autorzy we wstępie definiują Biblię jako źródło materiałów leksykalnych i frazeologicznych.

2. Na stronie 39 M. Borowik pisze: „W języku ukraińskim mogą być biblizmy synonimiczne o różnym zapisie graficznym (dotyczy to języka biblijnego patriarchatu ukraińskiego lub moskiewskiego)” (s. 39). Byłoby lepiej, aby wyjaśnić to zjawisko językowe nie jako pojęcie patriarchatu, a jako wymowę ukraińską lub rosyjską tekstu cerkiewno-słowiańskiego, ponieważ księża Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego na Zachodniej Ukrainie prowadzą msze z wymową ukraińską, jednak, na przykład, na Dniepropietrowszczyźnie, kapłani Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej, niestety, nadal prowadzą w cerkwi msze w języku cerkiewno-słowiańskim z wymową rosyjską.

3. Naszym zdaniem, doktorantka powinna była być bardziej krytyczna w stosunku do źródeł, ponieważ nie zawsze w sposób usprawiedliwiony notują one oddzielne jednostki frazeologiczne. W pracy źródło biblijne nie zostało podane przy następnych frazeologizmach: *Мій гріх, мій великий гріх!* z objaśnieniem „формула каяття під час сповіді“ (s. 176), *на сон грядущий* ze znaczeniem „на ніч, перед сном“ (s. 178), *олімпійський спокій, олімпійські громи* (s. 180), *символ віри* (s. 188), uważamy, że to dlatego, że nie są one biblizmami, a są notowane w „Słowniku frazeologizmów biblijnych” L. P. Budiwskoji i Z. S. Sikorskoji jako jednostki, które po prostu dotyczą tradycji religijnej Ukraińców.

4. Oczywiście, w recenzowanej pracy, jak w każdej pracy zawierającej klasyfikację, są wyraźne przykłady, a są takie, które mogą być zakwestionowane (czy są one słusznie przypisane do jednej lub innej grupy), jednak sądzymy, że w przyszłych badaniach autorki zostaną one skonkretyzowane, ponieważ oddzielnie analizowane jednostki, na przykład, odniesione przez autorkę do czysto polskich frazeologizmów biblijnych, według naszej wiedzy, są notowane w zachodnio-ukraińskich dialektach języka ukraińskiego (na przykład: *Бог дав, Бога узяв; Очі не бачать, серце не болить; Хто з мечем прийде, від меча і загине; Ліпше добрий сусід, ніж далекий родич; добрий настрій*, etc.). W odniesieniu do polskich jednostek frazeologicznych, również można by było wnieść niektóre korekty. Życzymy więc autorce dalszej owocnej pracy nad badaniem jednostek biblijnych w naszych sąsiadujących, bratnich językach.

Wyrażone przez nas uwagi i rekomendacje nie dotyczą kwestii zasadniczych i w żaden sposób nie pomniejszają wagi recenzowanej rozprawy, której charakterystycznymi cechami są: właściwy porządek części analitycznych, staranność i sumiennosc doboru materiałów źródłowych, co zapewnia solidność i wiarygodność wniosków, odzwierciedlających wyniki przeprowadzonej analizy.

Możemy więc skonstatować, że recenzowana praca jest w pełni zrealizowanym i całościowym opracowaniem, wnoszącym nowe naukowo potwierdzone wyniki o teoretycznym i praktycznym charakterze. Materiały

dysertacji mają znaczenie teoretyczne dla dalszego rozwoju frazeologii, leksykologii i semazjologii, językoznawstwa kontrastywnego języka polskiego i ukraińskiego, a także wartość praktyczną: mogą być wykorzystane w prowadzeniu kursów z semazjologii, leksykologii, frazeologii współczesnego polskiego i ukraińskiego języka literackiego, w specjalnych kursach oraz seminariach z lingwokulturologii, a także dla potrzeb opracowania słowników frazeologizmów biblijnych języka polskiego i ukraińskiego itd.

Reasumując, naszym zdaniem, recenzowana praca pt. *Frazeologia pochodzenia biblijnego w zbiorach leksykograficznych języka polskiego i ukraińskiego. Próba opisu konfrontatywnego* jest gruntownym, oryginalnym i sfinalizowanym badaniem istotnego i rozwojowego problemu lingwistycznego, który ze względu na swój poziom wykonania, uzyskane teoretyczne i praktyczne wyniki, spełnia wszystkie wymagania rozprawy doktorskiej, a jego autorka - Marina Borowik - zasługuje na dopuszczenie do kolejnych etapów procedury uzyskania stopnia doktora.

Recenzent

Doktor habilitowany

Profesor Katedry historii

i kultury języka ukraińskiego

Czerniowieckiego Uniwersytetu

im. Jurija Fedkowycza

25 sierpnia 2017 roku

M. W. Skab

Підпис М.В. СКОБ засвідчую
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
16/8-5 1.14. 2017
" 07 " 2017

